

УДК 791.62+343.6

Михайло ЮДОВ,
Катерина ЮДОВА-РОМАНОВА

ПУБЛІЧНА СМЕРТНА КАРА В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ ЯК ТЕАТРАЛІЗОВАНЕ ДІЙСТВО

Досліджуються публічні страти періоду середньовіччя в Європі як різновид театралізованого дійства, в якому є певний сценарій, виконавці і глядачі. Автор аналізує суспільно-культурні функції страт, систематизує основні типи публічних страт з огляду на їх сценарно-режисерську і театральну-видовищну складову.

Ключові слова: публічна смертна кара середньовіччя, театралізоване видовище.

© М. ЮДОВ, К. ЮДОВА-РОМАНОВА, 2017

Смертна кара — це найважче покарання, що полягає в насильницькому позбавленні життя. У листопаді 2007 р. ООН прийняла резолюцію, яка закликала всі країни світу ввести мораторій на смертну кару. Резолюція про пролонгацію глобального мораторію на смертну кару вноситься на розгляд Генеральної Асамблеї ООН кожні два роки і поступово завойовує все більше прихильників. В Україні в 2006 р. ратифіковано протокол про відміну смертної кари. Така була міжнародна умова вступу країни до Ради Європи.

За даними правозахисної організації Amnesty International нині смертна кара застосовується в 22 країнах. Єдиною європейською країною, що не оголосила мораторій на смертну кару, залишається Білорусь. Незважаючи на те, що за міжнародними конвенціями діти і вагітні жінки не можуть бути засуджені до смертної кари в Ірані, Нігерії, Пакистані, Саудівській Аравії, Ємені та на Шрі-Ланці і Мальдівах, смертні вирoki виносяться та приводяться у виконання навіть особам, які не досягли повноліття.

За законами шаріату, які діють у Саудівській Аравії, смертна кара застосовується до злочинців, обвинувачених у вбивстві, контрабанді наркотиків, збройних пограбуваннях, зґвалтуваннях і богохульстві. Сенсаційним стало повідомлення в жовтні 2016 р. про приведення у виконання вирoku у вигляді смертної кари по відношенню до принца Туркі бін Сауд аль-Кабіра у Саудівській Аравії. Три роки тому принц був визнаний судом винним у вбивстві молодого людини під час групової бійки на околиці Ер-Ріада. Вирок був підтверджений Верховним та Апеляційним судами Саудівської Аравії, для реалізації покарання був виданий королівський указ [18]. В серпні 2016 р., як зазначає УНІАН, в Іраку стратили шляхом повішення 36 осіб, засуджених за масове вбивство близько 1700 військових, яке здійснили в 2014 р. джихадісти угруповання «Ісламська держава» і їх союзники поблизу міста Тікріт. Засуджених повісили в тюрмі в місті Насирія, центрі провінції Ді-Кар на півдні країни. Їх спеціально доставили для страти в Насирію, оскільки родом з провінції Ді-Кар були близько 400 загиблих від рук ісламістів воїнів, десятки родичів яких воліли особисто спостерігати за стратою [16].

Визнаючи актуальність вивчення юридичного та морально-етичного аспекту застосування смертної кари, автор цього дослідження ставить на меті проаналізувати театральну-видовищну складову публічних страт на прикладі середньовічної Європи.

Для досягнення зазначеної мети автор вирішує наступні завдання:

- розширити й систематизувати знання з медієвістики в контексті театралізованих свят;
- визначити місце публічних страт у соціально-культурних реаліях середньовічної Європи;
- проаналізувати функції середньовічних загальнодоступних страт в Європі як масового театралізованого дійства;
- простежити наявність режисерських засобів виразності в каральних заходах середньовічної Європи;
- визначити основних дійових осіб публічних смертних кар;
- систематизувати основні типи публічних страт середньовіччя в Європі з огляду на їх сценарно-режисерську і театральну-видовищну складову.

У контексті даного дослідження загальнодоступні страти в середньовічній Європі розглядаються як соціально-культурне явище, яке має всі ознаки театралізованого дійства. У цьому полягає новий, раніше недосліджений науковий сенс проблеми.

Хронологічні межі даного дослідження — середні віки — прийняте в історії позначення періоду світової історії між падінням Римської імперії (умовна дата 476 р.) і новою історією — Англіїською буржуазною революцією XVII ст. (1640—1660 рр.) [12]. У цей період такі масові заходи як публічні катування і страти були типовим явищем соціокультурної реальності.

Смертна кара широко застосовувалась і поділялась на звичайну і витончено-жорстоку «кваліфіковану» (спалення, колесування, четвертування, повішання за ребро, саджання на кіл тощо) [13]. У різних країнах Європи застосування її передбачалось як за тяжкі, так і за незначні вчинки — поряд з убивством карались крадіжка більше 5 дукатів, просто крадіжка на будь-яку суму, шахрайство (Німеччина), підготовка до вбивства, друкарство книжок без надання на те дозволу, крадіжка зі зломом, дуель, недбале ведення корабельного журналу, носіння зброї поза службою, відмова сплати податків, образа судді при виконанні службових обов'язків (Франція), вирубка лісу, каліцтво тварин, злісне банкрутство, зневажання величності, обрізання монет, підпал будинку з метою крадіжки, крадіжку на суму більше 40 шилінгів (Англія), куріння та продаж тютюну, повільність у поштовій гонитві, зрубання заповідного дуба, бійка на спірних землях (Росія), а також гвалтівники, педераста, по-

вії, звідниці, винні у прелюбодіянні, кровозмішенні, богохульстві, зневажанні святині, перериванні богослужіння, ересі, віровідступництві, святотатстві, ворожбитстві, лжеприсязі. За таких умов кількість страчених досягала жахливих розмірів.

Найкривавішими були страти альбігойців, єретиків, іспанських маврів, євреїв, французьких та нідерландських протестантів. Масовість цього явища вражає: наприклад, «16 лютого 1568 року свята інквізиція¹ засудила на смерть всіх жителів Нідерландів, як єретиків; тільки деякі особи, поіменно зазначених, були виключені з переліку засуджених» [10, с. 175] і за цим вироком було покарано 25000 чол., в Німеччині за чародійство і чорну магію з 1625 по 1630 рр. було страчено 900 осіб, єпископ бамбергський протягом десяти років спалив 600 чол., вюрцбургський — 900, у графстві Нейсі з 1640 по 1651 загинуло на вогнищі біля 1000 осіб, в Англії за Генріха VIII стратили 72000, за Єлизавети — більше 89000, в Росії, за Олексія Михайловича за підробку монет віддано на страту 7000 чол. [10, с. 176]. Загалом, від слідчих дій інквізиції загинуло близько 5 млн. чоловік [9].

Варто зазначити, що після хрещення Русі грецькі єпископи радили князю Володимирі запровадити римсько-візантійську каральну систему, проте князь неприхильно поставився до цих побажань: «Не убивайте и не повелевайте убивать, даже если кто и будет повинен в чьей-то смерти» [15, с. 17] (Владимир Мономах). Ще в 1069 р. за часів «Русской правды» — першого письмового джерела з руського права — покарання смертю не передбачалося. Проте, смертна кара на Русі використовувалась як у випадках, передбачених законом, так і в позазаконних.

Проте, до смертної кари вдавалися багато правителів Русі XIII—XIV віків. Законодавчо смертна кара на Русі запроваджується лише в 1398 р. у Двірській уставній грамоті. Особливе поширення смертна кара отримує за Івана Грозного, коли було страчено біля 4000 чол.

У середньовіччя не існувало таких соціально-культурних інституцій, як преса, кіно, телебачення,

¹ Інквізиція (від лат. *Inquisitio* — розслідування, розшук) — особливий слідчий та судовий орган, головне завдання якого була боротьба з ересями, що існував в XIII—XIX ст. Інквізиторський суд був таємним, без участі сторін. Методами інквізиції були шпигунство, катування, залякування.

радіомовлення тощо. Функції засобів масової інформації виконували різні публічні заходи в тому числі і публічні страти та катування. При цьому вони виконували соціально-ідеологічні і художні завдання, завжди органічно поєднуючи реальне життя і мистецтво театралізованого дійства. Публічні театралізовані дійства, до яких належать і публічні страти, виконували в середньовічному суспільстві виховну, комунікативну та компенсаторну функції.

Виховній ролі середньовічних страт і катувань належить провідне місце серед інших функцій. Адже емоційно-психологічний та ідеологічний вплив на глядачів, притаманними для них засобами виразності надто сильний і підпорядковано певній суспільній ідеї. На повчальний ефект від страшного видовища звертає увагу Йоган Хейзинга: «Жорстоке збудження і груба участь, викликані видовищем ешафоту, були важливою складовою духовного життя народу. Це вистави з повчанням. Для страшних злочинів винаходяться страшні покарання» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [14, с. 15].

Комунікативна роль без сумніву теж дуже вагомая, оскільки такі заходи є формою людського спілкування і мають на меті обмін вербальною та невербальною інформацією.

Безумовно яскраво простежується і компенсаторна функція прилюдних страт доби середньовіччя — натуралізм таких видовищ викликав емоційний стрес у глядачів, що і слугували своєрідною формою відпочинку і «адреналінової» розваги, що в свою чергу було різновидом дозвілля та засобом відновлення духовних і фізичних сил після буднів.

Невід'ємною характерною рисою всіх публічних театралізованих заходів і середньовічних страт зокрема є їх колективний характер. Проводились вони завжди при певній кількості глядачів, а іноді за їх активної участі (наприклад, закидання камінням). Саме колективний характер смертної кари відрізняє її від убивства — вона виконується не за волею однієї особи, а за рішенням загальнодержавної влади, тобто за вироком, винесеним представниками влади або спеціальним повноваженим органом. Тобто в самій суті поняття смертної кари вже закладено колективну складову.

Перші спеціальні розробки питання смертної кари італійського просвітителя маркіза Чезаре Беккарія Бонесана (1738—1794) — філософа і теоретика кримінального права, — зроблені в трактаті «Про злочини

і покарання» (1764 р.), а саме у параграфі 28 «Про смертну кару» і містять в собі роздуми про її колективний чинник. Беккарія зазначає, що смертна кара «є війна нації з громадянином, внаслідок чого, нація вважає необхідним чи корисним знищити громадянина» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [1, с. 85].

Підтвердженням тези про приналежність середньовічних публічних страт до категорії публічних театралізованих дійств також є факт наявності у структурі публічних страт трьох складових, які характерні для всіх театралізованих заходів — це певний сценарій, як літературна основа дійства, виконавців як носіїв елементів сценічного мистецтва і глядачів, які в процесі публічної страти фактично перетворюються із пасивних спостерігачів на глядачів і учасників, без яких це специфічне дійство не виконує свої виховні, комунікативні та компенсаторні функції.

Про театральну-видовищну складову публічних покарань і про різний вплив таких дійств на глядачів писав вже Беккарія у XVIII ст.: «Смертна кара для більшості людей є виставою, для меншості — предметом співчуття, змішаного з обуренням; обидва ці почуття займають розум глядачів більш, ніж рятівний страх, котрий закони мають на увазі викликати. Напроти, в покараннях м'яких і пролонгованих цей рятівний страх є пануючим відчуттям оскільки іншим почуттям тут місця немає». І далі Беккарія підсумовує, саме вплив на глядача є головною метою страти, а не саме покарання: «Межа, за якою законодавець не має переступати у суворості покарання, здається, пролягає там, де почуття жалю починає брати гору над усіма іншими в свідомості глядачів покарання, яке виконується більш для цих останніх, ніж для злочинця» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [1, с. 87].

За сучасним розумінням, об'єктом смертної кари може бути тільки злочинець, тобто лише людина, винна в злочині. У той час, як у період середньовіччя піддавалися слідчим діям, суду та смертельному покаранню за скоєння злочинів на рівні з людиною й тварини. Так, наприклад, в 1474 р. в Швейцарії звинуватили у ворожбитстві та прирекли на смерть через спалення на вогнищі півня. Тобто, можна зробити висновок, що окрім людей учасниками публічних страт, а застосовуючи театральну термінологію, — виконавцями ролей перед публікою були й тварини.

Користуючись надалі театальною термінологією, до неодмінних дійових осіб середньовічної смертної

кари як театралізованого дійства можна віднести ката. «У наш час смертні вирок виконує спеціально призначена для цього особа. У давнину ці обов'язки приймали на себе первосвященики (понтіфекс максимус у Римі), царі азійських монархій, римські консули і трибуни, а в євреїв — царські отроки, військові сановники, обвинувачі і свідки, родичі загиблого, іноді просто народ. Так само й у середньовічній Європі смертний вирок виконувало саме суспільство в особі своїх представників, а іноді один із суддів чи родич убитого або убивці. Так, наприклад, Іван Грозний, виносячи вирок за політичними справами, неодноразово доручав його виконання своїм наблизеним (князь Черкаський, Малюта-Скуратов, князь М. Темрюкович). За Петра I князь Ромадановський, князь Голіцин, Меншиков не гребував рубати голови бунтарям-стрільцям, та і сам цар власноруч стратив у Преображенському п'ятьох стрільців. Ще довго після Петра в Росії зберігався звичай запрошувати або брати насильно на допомогу катові кого-небудь з публіки, поки, нарешті, в 1768 році було наказано призначати для виконання страти тяжких злочинців» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [17]. У період татаро-монгольської навали хани видавали руському православному духовенству ярлики, згідно з якими священнослужителі користувались правом покарання смертю. Ярлик, виданий татарським ханом Менчу Теміром, надавав право київському митрополиту Кирилу страчувати за огуду православної церкви, як і за будь-яке порушення наданих духовенству привілеїв.

Протягом XVII—XVIII ст. зберігався звичай запрошувати або насильно примушувати допомагати катові кого-небудь з глядачів, аж поки в 1768 р. не вийшов наказ про призначення для виконання смертних вироків когось із найтяжчих злочинців. Отже, обов'язковими дійовими особами страти є злочинець і кат.

Як і в древності, так і в середні віки традиційним місцем виконання смертної кари, яка здійснювалась всенародно, був центр міста, лобне місце. Самій процедури страти передувала низка подій, які можна трактувати як певний сценарій: для залучення глядачів розсилались глашатаї і сурмачі або ж дзвонили в дзвони.

Популярності стратам додавали і самі особи злочинців. В цьому питанні в епоху середньовіччя пану-

вала певна дискримінація. Як зазначає професор кримінального права та процесу Київського університету О.Ф. Кістяковський (1833—1885) у своїй магістерській роботі «Дослідження смертної кари» (1867) «в середні віки по всій Західній Європі два пануючих класи, духовенство і дворянство, користувались привілеєм вилучення від смертної кари та інших страждальницьких страт — духовенство в найширших розмірах, майже суцільним вилученням, дворянство — в менших розмірах, вилученням в багатьох випадках і за багато вчинків, за які особи інших класів підлягали смертній карі» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [10, с. 140]. Поступово з розвитком юриспруденції в Англії привілей вилучення за тяжкі злочини від смертної кари «розповсюджувалась на світських людей за наступною юридичною функцією: вміння читати було ознакою приналежності до духовного прошарку (першочергово тільки він один умів читати)» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [10, с. 147]. Звісно, що страта відомих людей привертала більше уваги глядачів. «Часто засудженими були вельможі, і тоді народ отримував ще більш живе задоволення від виконання невимомлимого правосуддя» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [14, с. 15].

Театралізація середньовічної страти полягала й у створенні певних декорацій, використанні костюмування і специфічного реквізиту. Зрозуміло, що обов'язково виставлялись самі знаряддя страти, але при цьому «влада намагалася нічого не пропустити для досягнення найбільшого враження від цього видовища: знаки достоїнства супроводжували їх [злочинців] під час скорботної процесії. Жан де Монтегю, королівський мажордом, предмет ненависті Іоанна Безстрашного², посідає високо на повозці, яка повільно рухається за двома сурмачами. Він вдягнений в ошатне плаття, що відповідає його стану: капюшон, який спадає до пліч, упланд³, пів червоні, пів білі панталони і черевики із золотими шпорами на цих шпорах його обезголовлене тіло і залишиться потім висіти на шибениці» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [14, с. 15—16]. Інакше виглядає

² Іоанн Безстрашний (*Jean sans Peur*) (1371—1419) — герцог бургундський (з 1404).

³ Упланд — урочистий верхній чоловічий одяг знаті і багатих горожан, як правило розгорнутий, з обов'язковою опояскою, часто з шалеподібним комором, іноді хутряним, з рукавами зверху вузькими, а знизу сильно розширеними.

зовнішнє оформлення страти «багатого каноніка Нікола д'Оржемона — жертву помсти арман'яків, в 1416 р. провозять через Париж возом для сміття», дещо модифікується і сценарій самого покарання — «він бачить як обезглавлюють двох його товаришів, перш ніж самому йому виносять вирок — довічне ув'язнення» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [14, с. 15—16].

Багато описів спалення еретиків знаходимо в художній літературі та в образотворчому мистецтві. Так привертає увагу опис Вольтером головних уборів двох героїв — Панглоса і Кандіда: «Через тиждень вони були одягнені в санбеніто і увінчані паперовими митрами. Митра і санбеніто Кандіда були розписані перевернутими огняними язиками і дияволами, в яких не було ні хвостів, ні кігтів. Дияволи ж Панглоса були з хвостами і з кігтями і вогняні язика горіли прямо» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [4, с. 111].

Всі види смертної кари перелічити неможливо: людська фантазія з особливою винахідливістю завжди знаходила способи комбінування різних страт і попередніх катувань. У Росії Соборне уложення⁴ 1649 р. санкціонувало три види «кваліфікованої» страти: спалення, залиття горла розплавленим залізом і закопування живцем у землю. Проте популярними також були колесування, четвертування, саджання на кіл, січення до смерті батогами і шпідрутенами (фактично скасовано лише законами від 17 квітня 1863, 8 травня і 28 жовтня 1871 р.), повішення (для більшої ганьби приречених вішали поруч з двома собаками чи вовками, а перед стратою водили по вулицях в блазнівському одязі чи верхи на віслюку, піддавали паплюженню з боку ката, виставляли біля ганебного стовпа з накладанням залізного ошийника).

Безсумнівно, найбільш визначною стратою в історії людства стало розп'яття Ісуса Христа. Римля-

ни не були винохідцями цього виду страти, вона була відома в Вавилонії, Фінікії, Греції, Палестині, Карфагені. Але саме широке поширення кара отримала в Стародавньому Римі, де вона стала основним видом жорстокої, ганебної і болісної страти. В такий спосіб страчували особливо небезпечних злочинців — бунтівників, зрадників, військовополонених, розбійників, рабів-утікачів тощо. Для розп'яття використовувалася дерев'яний, зазвичай, Т-подібний, хоча використовувалися і інші його форми: простий вертикальний стовп, два схрещених перпендикулярно бруси, «Х»-подібний хрест. Іноді на вертикальній частині хреста прибивався невеликий виступ, на який розп'ятий міг спиратися ногами. Для надання більшої публічності заходу розп'яттю часто передувала ганебна хода вулицями поселення, протягом якої засуджений на смерть власноруч ніс горизонтальну перекладину для свого хреста — дерев'яний брус вагою до 30—50 кг, який клали на плечі і прив'язували до рук. Після прибуття до місця страти — зазвичай це був пагорб поза містом чи просто узбіччя дороги — засудженого роздягали кати, укладаючи одяг на землю, залишаючи лише пов'язку на стегнах. Далі приреченого клали на землю, широко розтягували руки і цвяхами (рідше дерев'яними кілками) прибивали їх до кінців поперечини, кінцівки фіксували за допомогою мотузок. Поперечину з прикутою людиною за допомогою мотузок підтягували на вершину заздалегідь вкопаного в землю стовпа. В іншому випадку розпинали вже на хресті, який потім піднімали вертикально. Ноги іноді тільки прив'язували, а іноді теж прибивали.

Розп'ятим давали час постраждати, а потім (зазвичай ближче до вечора) перебивали голінки, що призводило до швидкої смерті від задухи. Дихати на хресті можливо тільки, якщо дещо піднімати грудину, спираючись на ноги. Перебивання голінок прискорювало смерть і позбавляло необхідності вартувати засуджених в очікуванні їх природної смерті від зневоднення чи теплового удару. В Євангелії від Іоанна про страту Ісуса Христа сказано: «Отож вояки прийшли і переламали першому голінки і другому, який був з ним розп'ятий. Та коли підступили до Ісуса й побачили, що Він уже мертвий, то голінок не перебивали Йому, лиш один з вояків проколов Йому списом бік. І потекла негайно ж кров — і вода» [2, гл. 19, вірш 32—34].

⁴ Соборне уложення (також Соборне укладення, Соборне уложення царя Олексія Михайловича) — універсальний кодекс кримінального та цивільного права Московської держави, прийнятий Земським собором в 1649 році і діяв майже 200 років, до 1832 року. Регулював соціально-правові відносини у всіх сферах суспільного життя та визначав міру покарання за порушення цих норм. Прийняте в 1649 р. в часи правління царя Олексія Михайловича. Соборне укладення — звід законів Російського царства, прийнятий Земським собором в 1649 р. і діяв майже 200 років, до 1832 року.

Популярне в греків і римлян з причини своєї страждальницької довготривалості розп'яття або повішання на хресті було відкинуте всіма християнськими народами через благочестиве нагадування про хресну смерть Христа Спасителя. Проте інколи і в середні віки зустрічаються прояви такого покарання — так Людовік Товстий в 1127 р. наказав розп'яти злочинця. Він навіть наказав, щоб поруч із ним прив'язали собаку і щоб її били, а вона злилася і кусала покараного.

Існував також спосіб розп'яття вниз головою. Він застосовувався іноді в євреїв і в єретиків у Франції. Хрести були двох видів — косий (перехрещені дві жердини рівної довжини, кінці яких укопані в землю) і прямий (традиційний хрест). Проте суть в них одна — зробити людину нерухомою й приректи на повільну смерть.

Ставлячи за мету проаналізувати видовищну складову публічних смертних покарань, варто дослідити й систематизувати найбільше застосовані види смертної кари періоду середньовіччя: розп'яття, спалення, повішання, утоплення, зварювання живцем, четвертування, колесування, обезголовлення, здирання шкіри, поховання живцем, саджання на кіл, аркебузування (розстріл), підвішування на гак за ребро, щипці, залиття горла розплавленим металом, забиття камінням, ганебний стовп, диба, ублієти, січення батогами, палицями тощо.

Поза увагою у дослідженні були залишені такі покарання та тортури як таврування, осліплення, карнаування, відсікання кисті рук, ампутація ніг, виривання зубів, «крісло єретика», «вилка єретика», тортури вогнем, водою, батогами, «іспанський чобіт», розтягування тіла як ті, що не проводилися при значній кількості глядачів, і тому не можуть бути трактовані як різновид театралізованих дійств, або як ті, що не призводили до смерті засудженого, а лише калічили.

Спалення активно застосовувалось в багатьох країнах світу і в дохристиянський період — римська влада карала багатьох ранніх християнських мучеників, саме спалюючи їх. Проте, розквіт його настав в середні віки і застосовувався за релігійні злочини. «В 1022 р. в Орлеані запалали перші вогнища з єретиками» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [11, с. 87]. Витоки цього покарання варто шукати у візантійському праві. За часів Візантійської імперії спалення було передбачено для наполегливих послідов-

ників Заратустри за те, що вони поклонялися вогню. В 1184 р. Синод Верони видав наказ про те, що спалення на вогнищі визнається офіційною карою на єресь. Цей наказ було підтверджено багатьма духовними і світськими владами аж до XVII ст. Найзнаменитішим спаленням на Русі стала страта протопопу Авакума, сподвижника розкольництва. Страта на вогнищі в Росії була більш страждальницькою, ніж в Європі, оскільки являла собою скоріше не спалення, а копчення живцем на слабкому вогні [10, с. 251].

«За підрахунками, наведеними Вольтером, у Європі спалено більше 100 тисяч чоловік за ворожбитство. Інші стверджують, що в самій лише Німеччині страчено не менше цієї кількості» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [10, с. 177]. Найвідоміші особистості страчені саме таким чином: Жак де Моле (магістр Ордену Тамплієрів) 1314 р.; Ян Гус, 1415 р.; Жанна Д'Арк в лютому 1431 засуджена духовним судом в Руані як єретичка і відьма, 30 травня спалена на вогнищі⁵ [8]. Найкривавішою була «іспанська інквізиція, за вироками якої було спалено живими 34 тис. 658 чол. і 18 тис. 49 чол. у вигляді зображень» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [10, с. 142]. Також тут варто зазначити, «що менш за все гонінню на відьом сприяли в Італії» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [6, с. 310].

Тут варто зупинитися на особливому виді спалення — спалення у вигляді зображень. Мова йдеться про своєрідне винесення заочного вироку. Суть такого покарання полягала в спаленні не самого злочинця, особиста присутність якого при цьому з певних причин була неможлива, а його чучела або зображення. За таких обставин смертна кара шляхом спалення набуває особливо виразних рис театралізованого публічного заходу. Адже комунікативна його функція тут набуває особливого значення поруч з виховною складовою. Публічність винесення і виконання вироку надавала «страті» найширшого інформаційного розповсюдження серед мешканців міста та околиць, досягаючи при цьому не меншого пропагандистського та повчально-виховного результату.

Слідуючи настановам Старого Заповіту: «А чоловік або жінка, коли будуть вони викликати духа мерців або ворожити, будуть конче забиті, камінням

⁵ На прохання сім'ї справа Жанны Д'Арк розглядалось в 1450 р., і вона визнана невинною. В 1894 р. канонізована.

закидають їх, кров їхня на них!» [3, параграф 20, вірш 27], «Чарівниці не залишиш при житті» [3, параграф 22, вірш 17], відбувалось переслідування відьом інквізицією. Протягом сторіч це закінчилося спаленням мільйонів жінок на вогнищах на території Німеччини, Австрії, Швейцарії, Англії, Шотландії, Іспанії. Особливе переслідування саме жінок інквізицією пояснюється, що «в середні віки побутувало загальне переконання, що люди, особливо жінки, можуть вступати в безпосередній зв'язок з дияволом на згубу своїм ближнім. Закони того часу передбачали спалювання всіх тих, хто викликає злих духів» [10, с. 175]

«Люди жили в атмосфері чуда, що вважалося повсякденною реальністю» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [5, с. 191] і тому спалення відьом було таким популярним публічним видовищем, головною метою якого було запобігти та залякати присутніх глядачів. Здалеку стікався народ до місця страти. Іноді публічна церемонія спалення на вогнищі мала особливо масовий характер — так зване аутодафе — при цьому еретики спалювалися десятками. Святково одягнені, збирались представники місцевої влади: єпископ, каноніки і священики, бургомістр і члени ратуші, судді, суддівські засідателі. У супроводі ката на возах привозили зв'язаних відьом і чарівників. Зазвичай приречених одягали в сірий одяг. Поїздка до місця страти була важким випробуванням, адже народ користався нагодою зло посміятися і познущатися над засудженими відьмами, які йшли в останню путь. Коли нещасні нарешті діставалися до місця страти, кати приковували їх ланцюгами до стовпів і обкладали сухим хмизом, дровами і соломою. Після цього розпочинався урочистий ритуал, під час якого проповідник ще раз застерігав народ від підступності Диявола і його поплічників. Потім кат підносив факел до хмизу.

Для страти спалюванням зазвичай улаштовували чотирикутне вогнище, для якого привозили цілі вози дров. Досить часто приреченим у горло вставляли залізний кляп. Він не давав змоги крикам жертви заглушувати духовну музику, якою супроводжувалось спалення. Відомо, що Джордано Бруно був спалений в Римі і 1600 р. саме із залізним кляпом у роті. Проте частіше кат позбавляв людину страждань горіти живцем — упорядники страти доглядали за вогнищем за допомогою багра для догляду за дровами,

і, як тільки загоралось багаття, вони встромляли його в серце жертви, від чого людина миттєво помирала.

Безпосереднє спаленню мали передувати причастя і сповідь. Але жага помсти призводила іноді до несумісних з християнством речей. В Англії і Франції могли «відмовити приреченому до страти не тільки в причасті, але й у сповіді. Його хотіли тим самим позбавити спасіння душі, обтяжуючи страх смерті неминучістю пекельних мук. <...> Королівський едикт від 12 лютого 1397 р. звелів допускати до сповіді засуджених до смерті злочинців. П'єр де Кранон, чиїми зусиллями було прийнято це рішення, спорудив у Парижі поруч із шибеницею кам'яних хрест, стоячи біля якого брати-мінорити⁶ могли надавати духовну підтримку, злочинцям які каялись» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [14, с. 32].

Після того як офіційні особи розходились до дому, кати продовжували підтримувати вогонь до тих пір, поки не залишався самий попіл. Кат ретельно збирав його, а потім розвіював під ешафотом чи в кому-небудь іншому місці, щоб наперед ніщо більше не нагадувало про богохульні справи страчених спільників Диявола.

Поступово масове поширення явища публічного спалення занепадає. «В кінці XV століття в рік було спалено по 2 тисячі еретиків, з 1746 по 1757 спалено було тільки 10, з 1758 по 1774 рр. — тільки 2, з 1774 по 1783 рр. — теж 2» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [10, с. 190].

Вішання приречених використовувалось скрізь протягом історії людства. Відомо, що воно було винайдено вперше і застосовувалось в Персидській імперії. Такому покаранню зазвичай передувало формулювання: «засуджений вішається за шию до смерті». Ранній метод вішання був такий — кат накидав зашморг на шию жертві, інший кінець перекидав через дерево, і тягнув, поки людина не задихалась. Іноді використовувалась віз або драбина, яку кат вибирав з-під ніг жертви.

Смертна кара шляхом вішання вважалась особливо принизливою, ганебною смертю і застосовувалась до військових, які переходили на бік ворога. Така смертна кара була дуже розповсюджена під час військових дій — вішали полонених солдат, дезертирів, а також мирних мешканців. Вішали також

⁶ Мінорити — чернеча братія, ордена францисканців.

при придушенні заколотів, повстань і селянських заворушень.

Вішання було як одним з видів смертної кари, так і одним з видів тортур. Засуджений міг бути просто страчений через повішання у зашморгу зі зламаною шиєю. Однак, якщо його катували, то застосовувалось багато методів. Зазвичай людину «розтягували і четвертували» перед тим як вішати. Для надзвичайно важких злочинців (таких як злочин проти короля), просто вішання було недостатньо. Засуджених різали на шматки живцем, перш ніж повісити [10, с. 248].

Вішання як вид публічної страти зберігся досить довго. Так за організацію змови, яка призвела до повстання 14 грудня 1825 р. були повішені декабристи П.І. Пестель, М.П. Бестужев-Рюмін, К.Ф. Рилєєв, С.І. Муравйов-Апостол, П.Г. Каховський [7].

Утоплення застосовувалось в тих випадках, коли екзекуція проводилась в широких масштабах, а також до тих, хто ганебно лаявся. За такий проступок дворяни могли обійтися штрафом, а ті, хто був простого походження, підлягали утопленню. Цих нещасних клали в мішок іноді з яким-небудь повчальним написом, зав'язували шнурівкою і кидали до річки [10, с. 252].

У хроніках описано три сценарії покарання шляхом *зварювання живцем*. Всі три були досить болючим і повільним способом страти, який був не так широко розповсюджений, як інші види покарання, проте використовувався і як в Європі, так і в Азії протягом 2000 років. Перший сценарій передбачав кидання приреченого в казан з киплячою водою, смолою або маслом. Поблажливості не було навіть до жінок. На Русі, особливо за царя Івана Грозного, широко застосовувалось кип'ятіння в маслі, вині чи воді. Іван Грозний карав, таким чином, державних злочинців [10, с. 249]. Такий спосіб був максимально милосердним — людина практично миттєво опритомнювала від больового шоку, що спричинявся опіком всієї поверхні тіла. О.Ф. Кістяковський зазначає «Іван Грозний в один день стратив як державних злочинців 300 чоловік в Москві; за сказанням літописців, в Новгороді протягом п'яти і більше тижнів він кожен день піддавав смертному покаранню шляхом утоплення за мінімальну зраду від 500 до 1 тис. 500 чоловік, а всього, якщо вірити літописцю, стратив біля 60 тисяч людей» (переклад наш. — М. Ю., К. Ю.-Р.) [10, с. 172].

Під час застосування другого сценарію, попередньо зв'язаного засудженого розміщували в казані з холодною водою. Кат розпалював вогонь під котлом, щоб вода поволі закипала. За такого розвитку подій засуджений залишався при свідомості і страждав до півтори години.

Однак існував і третій, найстрашніший варіант цієї страти — підвішену над казаном з кип'ячою рідиною, жертву повільно опускали до казана, так щоб тіло варилося поступово, протягом декількох годин. При цьому до ніг засудженого прив'язували вантаж, щоб він не міг висмикувати кінцівки з окропу і процес йшов безперервно. Це не було катуванням, це, наприклад, в Англії було цілком законним покаранням за підробку асигнацій чи за часів Генріха VIII (біля 1531 р.) передбачалось для тих, хто зважився на отруєння. Максимально довгий термін такої страти був за часів правління Чингізхана, коли засуджений жив і страждав протягом цілої доби. При цьому його періодично піднімали з кип'ятку і обливали крижаною водою.

Четвертування — різновид смертної кари, що обов'язково включав відсікання кінцівок. Як стає зрозумілим із самої назви, тіло засудженого розділяють на чотири (або більше) частини. Для більшого залучення глядачів до дійства і пролонгації його в часі, після здійснення покарання частини тіла виставлялись на публічний огляд окремими частинами, іноді розносились на застави чи ворота середньовічного міста.

У різних країнах існували різні сценарії виконання четвертування.

В Англії традиційним покаранням для жінок за зраду було спалення, а для чоловіків — четвертування. Зрада передбачала два її різновиди: проти верховної влади — короля, та проти законного господаря (включаючи убивство чоловіка дружиною). В Англії та потім у Великобританії (аж до 1829 р., формально відмінено тільки в 1867 р.) четвертування було складовою частиною найбільш страждальницької смертної кари — «повішання, потрошіння і четвертування», — яку призначали за особливо тяжкі державні злочини такі, як зрада чи замах на життя короля. Так страчували лише чоловіків. Жінок спалювали на багатті.

Приреченого на четвертування везли вулицями міста прикутого до дерев'яної рами до місця страти. Потім придушували, але не до смерті, вішаючи на

короткий час на шибеницю. Потім знімали з мотузки і випускали йому нутрощі, розпорюючи живіт. Тільки після цього його тіло розсікали на чотири частини, відрубали дігородні органи, а потім голову. Останнє, що могла бачити жертва — її власне серце. Нутрощі спалювали. За передсмертне покаяння і в якості королівської милості сценарій міг модифікуватись — злочинця могли четвертувати шляхом відсікання спочатку голови, а потім кінцівок. Як правило, п'ять частин тіла (кінцівки і голову) виставляли на привселюдний огляд у різних районах міста або «там, де король вважатиме за потрібне» як попередження [10, с. 212, 250, 252].

У Франції четвертування виконувалось за допомогою коней. Засудженого прив'язували за руки і за ноги до чотирьох сильних коней, яких підганяли кати. Коні рухались в різні боки і відривали кінцівки. Фактично для виконання процедури такого четвертування доводилось підрізати засудженому сухожилля, щоб прискорити страту. Потім тулуб засудженого кидали у вогонь. Розриванню, як правило, передувало катування: злочинцю щипцями відривали шматки м'яса зі стегон, грудей, литок [10, с. 213].

У Росії практикувався децю поміркований, але не менш мученицький спосіб четвертування: засудженому відрубали сокирою ноги, руки й потім голову. Він застосовувався за образу царя, за замах на його життя, іноді за зраду, а також за самозванство. Так було страчено Степана Разіна (1671), Омеляна Пугачова (1775) — йому спочатку відтіяли голову, а потім уже кінцівки. Це було останнє четвертування в Росії⁷. В Європі четвертування виходить з ужитку в кінці XVIII — початку XIX сторіччя.

Колесування — зламування на колесі — було одним з видів тортур, а пізніше й покарання. Сценарій розгортався таким чином: до ешафоту прив'язували в горизонтальному положенні хрест на кшталт хреста Святого Андрія, зроблений з двох колод. На кожній з гілок хреста робили дві виїмки на відстані одна від одної в один фут. Жертву роздягали, розтягува-

ли на хресті за руки і ноги, розкладаючи й прив'язуючи їх до дощок хреста так, щоб злочинець був обличчям повернутий до неба. Кожна кінцівка лежала на одній з гілок хреста, і в кожному місці зчленування він був прив'язаний до хреста. Потім кат бив великим молотком або залізним чотирикутним ломом чи окованим залізом колесом по зап'ястям, щиколоткам, ліктям, колінам і стегнам, ламаючи кістки, які лежали якраз над виїмкою. Таким чином переламували кістки кожного члена в двох місцях. Цей процес повторювався декілька разів, при цьому кат намагався не наносити смертельних ударів. Екзекуція закінчувалась двома чи трьома ударами в живіт і зломом станового хребта. Перед глядачами поставало криваве видовище — жива купа з людської плоті. Правда, часто судді наказували умертвити засудженого, перед тим як переламати йому кістки.

Розламаного таким чином злочинця клали на горизонтально поставлене колесо так, щоб п'ятки зводились із задньою частиною голови, прив'язували до колеса, пропускаючи мотузку через зламані суглоби і залишали його в такому положенні помирати. Колесо було схоже на звичайне колесо від воза, тільки більшого розміру і з більшою кількістю спиць. Іноді замість колеса використовувались масивні залізні пруті з набалдашником. Його разом з жертвою піднімали на жердині, щоб птахи могли клювати ще живу жертву.

Після повішання, колесування було найпоширеним (у той же час і найжорстокішим) видом страти в Європі з раннього середньовіччя і до початку XVIII ст. Такий вид страти отримав на Русі широке запровадження за часів Петра I. Разом із спаленням на вогнищі і четвертуванням це була найпопулярніша за своєю театральністю смертна кара, яка виконувалась на всіх площах Європи. Сотні благородних та простих людей із зацікавленістю приходили подивитися на колесування, особливо якщо страчували жінок [10, с. 249].

Обезголовлення — це відсікання в живої жертви голови з послідуною їй неминуною смертю. Зазвичай приладдя ката при цьому був великий ніж, меч або сокира. Обезголовлення вважалось «достойним» видом страти для благородних і дворян, які були воїнами, і мали померти від меча. «Недостойна» смерть була б на шибениці чи на вогнищі. Якщо сокира або меч був гострим, і кат попадав влучно і

⁷ Один з різновидів четвертування — покарання шляхом розривання тіла навпіл — відомий ще в язичницькій Русі. Полягало воно в тому, що жертву прив'язували за ноги до двох нахилених молодих дерев, а потім відпускали їх. За візантійськими джерелами, так було страчено древлянами князя Ігоря в 945 р. за те, що хотів утретє зібрати з них податі.

відразу, то обезголовлення було безболісним і швидким. Якщо засіб страти був тупим або виконавець неумілим, то багатократні удари могли бути досить болісними [10, с. 248]. Здебільшого приречений давав монету катові, щоб той зробив усе швидко. Коли голову було відтято, то кат піднімав її і демонстрував натовпу. «Легкодумство середньовічних людей загальновідоме» [5, с. 191] і тому звісно побутувала думка, що відтята голова протягом приблизно десяти секунд ще жива, і, таким чином, голову людини піднімали, щоб оглянути натовп. Традиційним також було формальне вибачення ката перед жертвою. Відомо, що «Месір Мажар дю Буа, армань'як, якого мали обезголовити в 1411 р. у Парижі в дні бургиньонського терору, не тільки дарує від щирого серця вибачення катові, про яке той просить відповідно до звичаю, але й бажає, щоб кат обмінявся з ним поцілунком» [14, с. 15].

Здирання шкіри — це один з методів страти чи тортур, у залежності від того скільки шкіри знято. Шкіру здирали як з живих, так і з мертвих людей. Шкіру знімали з ворогів-небіжчиків чи злочинців для заподіяння страху глядачам. Здирання шкіри відрізнялось від шмагання тим, що в першому випадку використовувався ніж (завдаючи нестерпного болю), тоді як шмагання — будь-яке тілесне покарання, де застосовувався певний тип батога, палиці чи іншого гострого знаряддя, з метою заподіяння фізичного болю. При шмаганні здирання шкіри є супутнім явищем. Здирання шкіри має дуже давню історію. Це ассирійці знімали шкіру з полонених ворогів і заколотників проти правителів і прибивали її до стін їх міст як попередження тим, хто захоче оскаржити право на владу. У Західній Європі використовувався як метод покарання зрадників і перебіжчиків [10, с. 252].

Поховання живцем теж одне з древніх покарань, якому і в середньовіччя люди знаходять застосування. Закопування, «окопание», живцем у землю призначалось, як правило, дружинам за вбивство чоловіка, за вбивство дітей або просто за крадіжку [10, с. 251].

Саджання на кіл широко застосовувалося ще в Стародавньому Єгипті і на Близькому Сході. Перші згадки відносяться до початку II тисячоліття до н. е. Особливого поширення кара отримала в Ассирії, де садження на кіл було звичайним покаранням для жителів бунтівних міст. Тому з повчально-

виховною метою сцени такої страти часто зображувалися на барельєфах. Ця надзвичайно жорстока кара зі Сходу прийшла до Європи і набула в епоху Середньовіччя значної популярності. Суть її полягала в тому, що людину саджали на обструганий кілок (палю), убитий у землю, направляючи вістря в анальний отвір, попередньо змазаний жиром. Часто на малюнках зображають як шпичак виходить з горла засудженого, однак на практиці таке було дуже винятково. В залежності від кута, під яким встромлявся кіл, він на практиці міг вийти з живота чи, що траплялося частіше, з пахви.

Було декілька різновидів колів: гладкі і нестругані зі скалками, гострі і тупі, широко варіювалась товщина кілка і його розширення до нижнього кінця. Рафінованою формою палі для покарання був так званий персидський кіл. Він відрізнявся тим, що мав ніби стілець для того, щоб людина не могла відразу під власною вагою опуститися на кіл і померти. Поступово висота стільця зменшувалась, кіл входив усе глибше, додаючи нових страждань. Така смертна кара могла продовжуватись довгі години і виконувалась привселюдно. Площа наповнювалась криками мученика, які, звісно, навіювали страх перед владою в простих городян [10, с. 252—253].

Петро I запровадив до переліку офіційних страт *аркебузування*, чи розстріл. Сама назва розстрілу походить від гнотової рушниці поширеної в XV—XVI ст. у Західній Європі, яку заряджали з дула. Розстріл не вважався ганебним покаранням і не покривав безчестям ім'я розстріляного [10, с. 253]. Розстріл набув особливого поширення в більш пізні часи.

До існуючих раніше видів страт згодом додалося *підвішування* за ребро: смертник мав висіти боком, зі звішеними вниз руками, головою і ногами. Загалом підвішування застосовувалося дуже широко, підвішували за ребро, ноги та волосся та інші частини тіла. Після довгого висіння в людини, підвішеної за ноги відбувався крововилив у мозок, що спричиняло смерть. Щоб збільшити страждання покараного, застосовувались різні види гир.

Хоча *щипці*, мабуть, можна віднести до виду тортур, але від цих тортур часто помирали. Суть знущання полягала в тому щоб щипцями відірвати шматок м'яса. Зазвичай така процедура комбінувалася з влиттям розплавленого свинцю в горло, а також на рани. *Залиття горла* розплавленим свинцем застосовува-

лось виключно до фальшивомонетників. В 1672 р. це різновид смертної кари був замінений у Росії на відсікання обох ніг і лівої руки злочинця [10, с. 253].

Безумовно, безпосередньої найактивнішої участі глядачів вимагало покарання шляхом *забиття камінням або лапідациї*. Коли засудженого вели містом, то з ним йшов судовий пристав зі списом у руці, на якому розвивався прапор, щоб привернути увагу тих, хто може виступити на його користь. Якщо такий не знаходився, то засудженого забивали камінням. Забиття виконувалось двояким чином: звинувачуваного забивали камінням або піднімали на висоту і один з поводитирів зіштовхував приреченого, а інший скочував на нього великий камінь.

Про цей вид покарання згадується ще в Біблії. Проте, Ісус мудро висловлює своє ставлення до злочинниці і до смертної кари загалом: «Приводять книжники і фарисеї до Нього жінку, схоплену під час перелюбу, і, поставивши її посередині, кажуть Йому: Учителю, цю жінку взяли нині на перелюбі; а Мойсей в законі повелів нам побивати таких камінням; а Ти що скажеш? Говорили ж це, спокушаючи Його, щоб знайти, за що Його звинуватити. Але Ісус, нахилившись додолу, пальцем писав по землі, не звертаючи на них уваги. Коли ж продовжували запитувати Його, Він, підвівшись, сказав їм: хто з вас без гріха, перший кинь у неї камінь. І знов, нахилившись додолу, писав на землі» [2, гл. 8, вірш 3—7].

До категорії страт, де виконавцями вироку ставали самі глядачі був *ганебний стовп*. Цей вид покарання був широко розповсюдженим способом покарання у всі часи й при різних соціальних устроях. Засудженого прив'язували біля ганебного стовпа на певний час — від декількох годин до декількох днів. Погана погода, що могла трапитись в цей час ускладнювала становище жертви і збільшувала страждання, що, вірогідно, трактувалось як «кара божа». Ганебний стовп у порівнянні з іншими покараннями видається значно гуманнішим, при якому винні просто виставлялись біля стовпа на публічному місті на загальне посміховисько. З іншого боку, прикуті до стовпа були зовсім беззахисні перед «судом народу»: будь-хто міг зганьбити їх словом чи вчинком, плюнути на них чи кинути камінь — така поведінка, причиною якої могло бути народне обурення чи особиста неприязнь, інколи призводила до каліцтва чи навіть смерті засудженого.

Дуба. Суть цієї страти полягала в тому, що засудженого, зі зв'язаними за спиною руками, піднімали на вершину високого дерев'яного стовпа, де прив'язували, а потім відпускали так, щоб у наслідок струсу тіла, вчинялись вивихи його частин тіла.

Ублієти — породження римської культури. Звичайно, за їх допомогою розправлялись з ворогами. Ублієти — це провалля, на дні якого знаходились списи вістрям уверх чи вбїк.

Загалом, безсумнівно, в епоху середньовіччя страта вважалась всенародним урочистим заходом. Як і кидання злочинців на з'їдання диким звірам в язичницькому Стародавньому Римі, так і спалення еретиків католицькою інквізицією призначалось у певні дні для ознаменування святкових державних подій.

В Росії сенаторським наказом від 7 травня 1744 р. в період двадцятилітнього правління Єлизавети Петрівни смертна кара була формально відмінена повністю (застосовувалась у завуальованому вигляді — січення до смерті батогами, палками, різками), а надалі запроваджувалась за іменним наказом царів (наприклад, страта Катериною II Омеляна Пугачова і його сподвижників).

В епоху просвітництва аболіціоністський рух, спрямований проти смертної кари, поступово знаходив своїх прихильників. Спочатку було відмінено лише урочистість обстановки, що панувала навколо ешафоту, і для виконання вироку стали призначати відлюдні місця і по можливості ранні години дня, згодом у більшості європейських країн починають діяти закони, якими передбачається виконання смертної кари всередині в'язниці. В царській Росії з 1881 р. смертні кари виконуються в межах тюремної огорожі, а якщо це неможливо, то в іншому не публічному місці. Тобто старти втрачають свою ознаку публічності і за суттю перестають бути формою театралізованого дійства. Фактично смертні кари перестають бути публічними видовищами і їх не можна відносити до категорії театралізованих дійств. Згодом рух за скасування смертної кари як такої набуває поширення: наприклад в Колумбії страта злочинців відмінена в 1863 р., у Венесуелі — в 1864, у Румунії — в 1864, а Коста-Ріці — в 1880, у Голландії — в 1870 році.

Публічність смертної кари в СРСР протрималась до ХХ ст. — за свідченням очевидців, останньою публічною стратою в Києві було повішання в 1944 р.

на площі Калініна (нині майдан Незалежності) чотирьох фашистських злочинців. Тобто, ще зараз живі свідки таких публічних заходів. Нині людство поступово змінює своє ставлення до смертних вироків загалом, та до їх публічної та театральовидовищної складової зокрема.

1. *Беккарія Ц.* О преступлениях и наказаниях / Ц. Беккария ; перев. И. Соболева. — Радомъ : Типо-литография И.С. Тржебинского, 1878. — 134 с.
2. *Біблія або Книги святого писма Старого і Нового Заповіту: Євангеліє від св. Івана.* — (Будь-яке видання).
3. *Біблія або Книги святого писма Старого і Нового Заповіту: Книги Старого Заповіту: П'ятикнижжя Мойсеєв: Третя книга Мойсеєва: Вихід.*
4. *Вольтер.* Философские повести / Вольтер. — Москва : Художественная литература, 1954. — 354 с. — (Пер. с фр.).
5. *Гуревич А.Я.* Категории средневековой культуры / Арон Яковлевич Гуревич. — Москва : Искусство, 1984. — 350 с.
6. *Гуревич А.Я.* Средневековый мир: Культура безмолствующего большинства / Арон Якович Гуревич. — Москва : Искусство, 1990. — 396 с.
7. *Декабристы* // Иллюстрированный энциклопедический словарь Ф. Брокгауза и И. Эфрона. — Москва : Эксимо, 2007. — С. 263.
8. *Жанна Д'Арк* // Иллюстрированный энциклопедический словарь Ф. Брокгауза и И. Эфрона. — Москва : Эксимо, 2007. — С. 280.
9. *Інквізиція* // Словник іношомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. — Київ : ГР УРЕ АН УРСР, 1974. — С. 284.
10. *Кистяковский А.Ф.* Исследование смертной казни / Александр Фёдорович Кистяковский. — Тула : Автограф, 2000. — 272 с.
11. *Ле Гофф Ж.* Цивилизация средневекового Запада / Жак ЛеГофф; пер. с фр.; общ. ред. Ю.Л. Безмертного; послесл. А.Я. Гуревича. — Москва : Прогресс ; Прогресс-Академия, 1992. — 376 с.
12. *Середньовіччя* // УРЕ. — Київ, 1983. — Т. 10. — С. 133. — (2-е вид.).
13. *Смертная казнь* // Иллюстрированный энциклопедический словарь Ф. Брокгауза и И. Эфрона. — Москва : Эксимо, 2007. — С. 570.
14. *Хейзинга Й.* Осень Средневековья: Исследования форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV веках во Франции и Нидерландах / Й. Хейзинга; сост. и пер. с нидерландского Д.В. Сильвестрова. — Москва : Айрис-пресс, 2004. — 537 с. — (4-е изд.).
15. *Шишов О.Ф.* Смертная казнь в истории России / Олег Фёдорович Шишов // Келина С.Г. Смертная казнь: за и против (сборник) / отв. ред. О.Ф. Шишов, С.Г. Келина. — Москва : Юридическая литература, 1989. — 528 с.
16. В Ираке казнены 36 исламистов за участие в массовом убийстве [Электронный ресурс] // Новости [УНИАН]. — Режим доступа : www.unian.net/world/1480466-v-irake-kaznenyi-36-islamistov-za-uchastie-v-massovom-ubiystve. — Назва з домашньої сторінки Інтернету.
17. Смертная казнь [Электронный ресурс] / Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Эфрона. — Режим доступа : <http://www.vehi.net/brokgauz/>. — Название с экрана.
18. У Саудівській Аравії за вбивство стратили принца [Електронний ресурс] // Новини [УНІАН]. — Режим доступа : www.unian.ua/world/1578382-u-saudivskiy-araviji-za-vbivstvo-stratili-printsya.html — Назва з домашньої сторінки Інтернету.

Mykhailo Yudov, Kateryna Yudova-Romanova

PUBLIC EXECUTIONS IN MEDIEVAL EUROPE AS A FORM OF A THEATRICAL EVENT

This article aims to study the public medieval executions in Europe, as a form of a theatrical event, which has a defined scenario, actors and audience. Author analyzes social and cultural function of the execution, classifies their main types, from the point of view of their scenario and directing. The theatrical and visual aspects are also being an important factor.

Keywords: medieval public execution, theatrical event.

Михайло Юдов, Катерина Юдова-Романова

ПУБЛИЧНАЯ СМЕРТНАЯ КАЗНЬ В СРЕДНЕВЕКОВОЙ ЕВРОПЕ КАК ТЕАТРАЛИЗИРОВАННОЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ

Исследуются публичные казни периода средневековья в Европе как разновидность театраллизованного зрелища, в котором есть сценарий, исполнители и зрители. Автор анализирует общественно-культурные функции публичных казней, систематизирует основные их типы, учитывая сценарно-режиссерскую и театральовидовищную составляющую.

Ключевые слова: публичная смертная казнь средневековья, театраллизованное зрелище.